

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นับว่าเป็นปรัชญาอันสำคัญยิ่งที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิตให้กับสังคมไทยในทุกๆ ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ให้ดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก โดยอาศัยความรู้และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจให้มีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อให้สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้นำไปประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านคุณภาพชีวิต ด้านการศึกษา และด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมจะพบว่าขยะมูลฝอยกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นของสังคมเมืองอย่าง กรุงเทพมหานคร เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น การเพิ่มขึ้นของประชากรนี้จะทำให้เกิดชุมชนต่างๆ เพิ่มขึ้น ประกอบกับการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในเมืองหลวง ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านต่างๆ ตามมามากมาย และปัญหาประการหนึ่งที่สำคัญก็คือการเพิ่มขึ้นของปริมาณ ขยะมูลฝอยที่มีปริมาณมากขึ้นตามความหนาแน่นของชุมชนและประชากร และนับวันขยะมูลฝอยจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

ขยะมูลฝอยกลายเป็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ชุมชน สังคม และระดับประเทศ ซึ่งปัญหานี้ในวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลมาจากความเจริญเติบโตของชุมชน การขยายตัวของเมือง การพัฒนาอุตสาหกรรม การอพยพของแรงงานจากชนบทมาสู่เมือง ทำให้เกิดการรวมตัวกันอยู่เป็นกระจุกกลายเป็นชุมชนที่หนาแน่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และพฤติกรรมของมนุษย์ในการดำรงชีวิต ส่งผลให้เกิดปัญหาขยะที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จากข้อมูลของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่าปริมาณขยะมูลฝอย ในปี พ.ศ. 2552 คาดว่าทั่วประเทศมีขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณ 15 ล้านตันหรือวันละ 41,240 ตัน ซึ่งใกล้เคียงกับปี พ.ศ. 2551 โดยเขตกรุงเทพมหานครมีปริมาณขยะมูลฝอยประมาณวันละ 8,900 ตัน (ร้อยละ 21) ในเขตเทศบาลเมืองและเมืองพัทยาประมาณวันละ 15,560 ตัน (ร้อยละ 38) และในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ประมาณวันละ 16,780 ตัน (ร้อยละ 41) ขยะมูลฝอยทั่วประเทศได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการประมาณ 17,645 ตันต่อวัน หรือร้อยละ 43 ของปริมาณขยะมูลฝอยทั่วประเทศ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2552)

การใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอย ในปี พ.ศ. 2552 คาดว่าจะมีขยะมูลฝอยนำกลับมาใช้ประโยชน์ประมาณ 3.5 ล้านตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 23 ของปริมาณขยะมูลฝอยทั่วประเทศ โดยร้อยละ 90 เป็นเศษแก้ว กระจก เหล็ก อลูมิเนียม ร้อยละ 7 เป็นการนำขยะอินทรีย์ และร้อยละ 3 เป็นการนำขยะมูลฝอยมาผลิตพลังงานไฟฟ้าและเชื้อเพลิงทดแทนของเสียอันตราย ในปี พ.ศ. 2552 คาดว่ามี

ของเสียอันตรายเกิดขึ้นประมาณ 3.1 ล้านตัน (เพิ่มขึ้นจากปี 2551 ประมาณ 20,000 ตัน) โดยมาจากภาคอุตสาหกรรม ประมาณ 2.4 ล้านตัน (ร้อยละ 77) และจากชุมชนประมาณ 0.7 ล้านตัน (ร้อยละ 23) (รวมซากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ และมูลฝอยติดเชื้อ) ทั้งนี้ของเสียอันตรายกว่าร้อยละ 70 ยังคงเกิดขึ้นในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และภาคตะวันออก (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2552)

ชุมชนเขตดุสิต เป็นเขตพื้นที่เก่าแก่ทั้งประวัติชุมชนและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญต่างๆ อาทิเช่น พระราชวังดุสิต พระบรมรูปทรงม้า พระตำหนักสวนดุสิต พระที่นั่งวิมานเมฆ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระที่นั่งอนันตสมาคม วังสุโขทัย วังสวนสุนันทา และสวนจิตรลดา เป็นต้น ชุมชนเขตดุสิต เป็นชุมชนที่จัดอยู่ในกลุ่มเขตกรุงเทพมหานครกลางมีสภาพพื้นที่ประกอบไปด้วยแหล่งการค้า และแหล่งที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก ภายในพื้นที่ 10.665 ตารางกิโลเมตร มีประชากรอาศัยอยู่จำนวนประมาณ 116,742 คน จำนวนบ้าน 29,772 หลังคาเรือน จำนวนชุมชน 38 ชุมชน นับเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาขยะมูลฝอยที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น จากข้อมูลของกรมวิชาการ สำนักรักษาความสะอาด พบว่าในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาปริมาณขยะมูลฝอยของชุมชนเขตดุสิตเพิ่มมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2550 มีปริมาณมูลฝอย 61,716.06 ตัน เพิ่มขึ้นร้อยละ 7.3 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ.2549 ที่มีปริมาณมูลฝอย 57,541.74 ตัน และปี พ.ศ.2551 มีปริมาณมูลฝอย 62,770.93 ตัน เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.7 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2550 และปี พ.ศ.2552 มีปริมาณมูลฝอย 61,954.20 ตัน ลดลงร้อยละ 1.3 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2551 และปี พ.ศ.2553 มีปริมาณมูลฝอย 62,244.26 ตัน เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.5 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2552

ปัญหาขยะมูลฝอยนับวันจะมีผลเสียมากขึ้นกว่าเดิม เพราะขยะมูลฝอยส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของกรุงเทพฯ เกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รัฐต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการกำจัดขยะ พร้อมกันนั้นขยะมูลฝอยก็ยิ่งทำลายทัศนียภาพที่สวยงาม มีกลิ่นเหม็นและยังส่งผลกระทบต่อธุรกิจการท่องเที่ยวหรือมูลค่าของที่ดินในบริเวณที่มีขยะมูลฝอยก็จะต่ำลงด้วย ปัญหาด้านสังคมและการเมือง ได้แก่ สังคมเกิดการแตกแยก มีการแบ่งชนชั้นระหว่างคนจนกับคนรวย ระหว่างอาชีพ ทำความสะอาด เก็บขยะกับอาชีพอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาความไม่เสมอภาค ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมเกิดขึ้นได้ เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในเรื่องการจัดการขยะมูลฝอย ประชาชนยอมไม่ยอมให้รัฐมาใช้บริเวณพื้นที่ใกล้บ้านในการกำจัดขยะมูลฝอย หรือความขัดแย้งกันเองระหว่างผู้มีผลประโยชน์จากการกำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งจะเป็นเหตุนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ทุจริตของภาครัฐได้และจะเป็นปัญหาของประเทศต่อไป สำหรับปัญหาด้านสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ระบบนิเวศเกิดความไม่สมดุล เกิดมลพิษด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางน้ำ อากาศ หรือในดิน ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดโรคร้ายไข้เจ็บขึ้นได้ เพราะขยะมูลฝอยเป็นแหล่งสำคัญที่เป็นพาหะนำโรคชนิดต่างๆ มาสู่ประชาชน เป็นต้น

การจัดการขยะมูลฝอยนั้น มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) ที่มุ่งเน้นให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข โดยมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญ ซึ่งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ยึดหลัก "ความพอเพียง" ของวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์และการพึ่งพิง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคล ชุมชน และสังคมนั้นๆ มุ่ง ”ทางสายกลางหรือความสมดุล” ระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ผลประโยชน์ระยะสั้นและผลประโยชน์ระยะยาว ตลอดจนผลได้และผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติ และเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม สู่การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและสมดุล

ทุกภาคส่วนจึงต้องหันมาร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพื่อปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ให้เคารพในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อลด ละ เลิกการผลิตขยะ ซึ่งเป็นการจัดการอย่างเป็นกระบวนการในการสร้างจิตสำนึก อันจะทำให้เกิดการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่มนุษย์ที่ เป็นผู้สร้างปัญหาและเป็นผู้ ได้รับผลกระทบจากปัญหา รวมถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่แล้ว ดังนั้น ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางในการ นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนการปฏิบัติงานและลดปริมาณขยะมูลฝอยอันจะก่อให้เกิดความสมดุลและอยู่รอดของชุมชนได้ในระยะยาว

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของครัวเรือนในชุมชนเขตดุสิตในการจัดการขยะมูลฝอยกับการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.2.2 เพื่อพิจารณาและวิเคราะห์ถึงลักษณะครัวเรือนที่มีผลต่อการตัดสินใจในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักการ 5R มาใช้ในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยของครัวเรือนในชุมชนเขตดุสิต

1.2.3 เพื่อพัฒนาและส่งเสริมวิธีการจัดการขยะมูลฝอยตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่จะทำการศึกษาคือ ชุมชนเขตดุสิต ประกอบด้วย 5 แขวง ได้แก่ แขวงดุสิต แขวงวชิรพยาบาล แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหานาค และแขวงถนนนครไชยศรี

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ หัวหน้าครัวเรือน

1.3.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

สภาพปัจจุบันในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน แนวทางปฏิบัติและการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวคิดการจัดการขยะมูลฝอย

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อค้นพบของผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการชี้แนะให้ครัวเรือนอื่น ๆ ที่ยังมีได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการขยะมูลฝอย ให้สามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นด้านคุณธรรม ความรู้ และปัญญามาผสมผสานและบูรณาการเข้ากับหลักการ 5R ที่จะนำไปสู่การลดปริมาณขยะมูลฝอยในครัวเรือนได้จริง

2. องค์ความรู้จากการวิจัยเกี่ยวกับความสำคัญของลักษณะครัวเรือนที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการ 5R ในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนนั้นจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการบูรณาการเป็นภาพมหภาคในระดับชุมชน กล่าวคือการส่งเสริมให้สมาชิกทุกครัวเรือนในชุมชนร่วมมือกันทำงานในภาคชุมชน เพื่อเป็นชุมชนตัวอย่างในการจัดการขยะมูลฝอยตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการเข้ากับหลักการ 5R จะสามารถยืนยันได้ว่ามีผลต่อการลดลงของปริมาณขยะมูลฝอยในครัวเรือนและในชุมชนได้จริง

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการขยะ หมายถึง การปฏิบัติเพื่อลดปริมาณขยะตามแนวทาง 5R ได้แก่ การลดปริมาณขยะ (Reduce) การนำวัสดุกลับมาใช้ซ้ำ (Reuse) การนำวัสดุที่ชำรุดมาซ่อมแซมใช้ใหม่ (Repair) การนำวัสดุหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) และการหลีกเลี่ยงวัสดุที่จะสร้างปัญหาขยะ (Reject)

ความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การที่หัวหน้าครัวเรือนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง